

חזרה מהשבי - האם מותרת לבעלה ולכהן

במלחמת 'חרבות ברזל' נחטפו ונשבו נשים רבות. בשעה שהדברים נכתבים בתחילת קיץ תשפ"ד, חלקן הגדול כבר שבו לחיק משפחותיהן, אך נשים רבות אחרות עדיין נותרו בשבי.

מזה אלפי שנים, נדונו בדברי גדולי הדורות, שאלות רבות אודות היתרן של נשים שנפלו בשבי, לבעליהן ומה הדין כאשר נישאו לכהונה.

שאלה זו עלתה על שולחנם של הפוסקים בדור האחרון, עם סיומה של מלחמת העולם השנייה, לאחר שיחרורן של הניצולות ממחנות ההשמדה והעבודה, ותשובות רבות שעסקו בהיתרן, ראו אור. על יסודות אלו נבוא לברר מה דין של שביות המלחמה האחרונה - האם מותרת לחזור לבעליהן.

מה הדין כאשר השבויה נשואה לכהן, האם תוכל לשוב לחיות עם בעלה. וכמו כן, האם לאחר החזרה מהשבי מותרת לכתחילה להינשא לכהן.

א. אשת ישראל שנבעלה ברצון אסורה לבעלה, ואם נבעלה באונס לא נאסרה, כמפורש בדברי הרמב"ם (הלכות גירושין פ"א ה"ד) "ובכלל לאו זה" [לא יוכל בעלה הראשון אֶשֶׁר שִׁלְחָה לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרֵי אֶשֶׁר הִטְמָאָה (דברים כד, ד)], שכל אשה שזינתה תחת בעלה נאסרה על בעלה, ולוקה עליה, שנאמר אַחֲרֵי אֶשֶׁר הִטְמָאָה, והרי נטמאה, אלא אם כן היתה אשת ישראל שנאנסה".

אולם אשת כהן נאסרת לבעלה אפילו אם נבעלה באונס, כדברי הגמרא (יבמות נו, ב) "אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה [אַחֲרֵי אֶשֶׁר הִטְמָאָה, לרבות סוטה שנבעלה, רש"י שם], וכפסק השלחן ערוך (אבן העזר סי' ו סע' י) "אשת כהן שנבעלה, אפילו באונס, אסורה לו".

במסכת כתובות (כו, ב) נתבאר דיני **שבוייה**: "האשה שנחבשה [נשבתה] בידי נכרים, על ידי **ממון**, **מותרת לבעלה** [דמרתת] [הנכרים מפחדים] להפסיד ממוןם ואין מפקירים אותה, רש"י], על ידי **נפשות** [שהיתה נידונת למות, רש"י], **אסורה לבעלה** [הואיל ונוהגים בה הפקר, חוששים שמא **נתרצתה** באחד מהן, רש"י]". אשה שהיתה נתונה בסכנת מוות בזמן שביה, אסורה לבעלה לאחר השחרור, מחשש שמא נבעלה לאחד השובים, כי חשבה שהקשר עם השובה יעזור לה להישאר בחיים. ומפשטות דברי רש"י "חוששים שמא **נתרצתה**", וזו הסיבה שנאסרת לבעלה **ישראל** כדין אשת איש שזינתה **ברצון** שנאסרת אף לבעלה **ישראל**. וכן מפורש בתוספות (שם ד"ה ועל ידי נפשות) שכתבו: "על ידי נפשות אסורה לבעלה, היינו אפילו לבעלה **ישראל**, דחיישינן שמא **נתרצתה**, כדי למצוא חן שלא יהרגנה. דאי לבעלה **כהן** קאמר ואסורה שמא נאנסה, אם כן הוה ליה למימר אסורה לכהונה. אלא ודאי אפילו לבעלה **ישראל** אסורה".

אולם הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פ"ח ה"ל) סבר כי שבוייה "על ידי נפשות", והכוונה לכך שהיתה בסכנת מוות, נאסרה רק לבעלה הכהן, אולם אשת ישראל שנשבתה "על ידי נפשות" מותרת לבעלה: "אשה שנחבשה ביד עכו"ם, על ידי ממון מותרת, על ידי נפשות **אסורה לכהונה**. ולפיכך, **אם היה בעלה כהן**, נאסרה עליו. במה דברים אמורים בזמן שיד ישראל תקיפה על העכו"ם, והם יראים מהם, אבל בזמן שיד העכו"ם תקיפה **אפילו על ידי ממון**, כיון שנעשית ברשות העכו"ם **נאסרה** [לבעלה כהן], אלא אם כן העיד לה אחד כשבויה כמו שביארנו". המגיד משנה הסביר את כוונת הרמב"ם, שלא חוששים שהשבוייה **נתרצתה** אלא חוששים שמא **נאנסה** ונאסרה לכהונה: "והוא הדין [שאסורה] להינשא **לכתחילה לכהן**, אבל לישראל ודאי לא חיישינן שמא נתרצת".

להלכה נחלקו מרן המחבר והרמ"א (אבן העזר סי' ז סע' יא) מה דינה של שבוייה אשת ישראל:

מִן הַשּׁוֹ"ע פֶּסֶק כְּשִׁטַּת הַרְמַב"ם, שְׁנֵאִסְרָה רַק לִכְהוֹנָה: "הָאִשָּׁה שֶׁנִּחְבְּשָׁה עַל יְדֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים עַל יְדֵי נַפְשׁוֹת, אִסּוּרָה לִכְהוֹנָה, וּלְפִיכָךְ אִם הָיָה בַּעֲלָה כָהֵן, נִאֲסָרָה עָלָיו".

אולם הרמ"א כתב: "ויש אומרים, דעל ידי נפשות אסורה אפילו לבעלה **ישראל**, דחיישין שמא נתרצית להם כדי שלא יהרגו".

אמור מעתה: כל אשה שנפלה בשבי בידי מחבלים או בידי חיילים מצבאות ערב, מוגדרת כשבויה "על ידי נפשות" ששבויה יכולים להורגה בכל עת שיחפצו - ואסורה לכהן בלבד, לדעת מִן הַשּׁוֹ"ע. ואילו לדעת הרמ"א נאסרה גם לבעלה הישראלי.

היתר הנשים השבויות "בזמן גזירת אושטרייך" - מדין "צנועות"

ב. לפני שש מאות שנה, גזר הדוכס השולט בווינה לגרש את היהודים שגרו במחוזות שלטון באוסטריה, כתוצאה מהגירוש, נשים רבות נשבו. בשו"ת תרומת הדשן (סימן רמא) כתב את פסק ההלכה של "גדולי הדור", מה דינן של נשים אלו לבעליהן: "ידעינן עובדא מגולה ומפורסמת, בעוונותינו הרבים, בתפיסה ובגזירת אושטרייך שהיתה ביום י' סיון שנת ק"ף (23.6.1420) לפרט עד ט' ניסן קפ"א (21.3.1421), נמצאו נשים שהיו שבויות יחידות כמה ימים, כי חלקן בבתים אנה אנה, והפרידום בשביל שיהיו נוחים להתפתות ולסור מן הדרך. יש מהן בעוונותינו הרבים סרו מן הדרך עם בעליהן, יש בלא בעליהן כלל, או קודם בעליהן. כמו חודש או יותר או פחות. יש מהן שחזרו מיד לדת האמת כאשר מצאו יד לברוח, יש ששהו בלא בעליהן כמו תקופה ויותר, ויש שברחו בלא המרה. ואתה הוא עובדא לפני כל גדולי הדור שהיו בימים ההם **והותרו כולם**". ומשמע שהותרו ללא יוצאות מן הכלל, לישראל ואף לכהונה.

הוראה זו של "גדולי הדור", לכאורה עומדת בסתירה לפסק השו"ע שנשים שבויות אסורות לכהונה, ולדברי הרמ"א שנאסרו אף לבעליהן ישראל.

והסביר תרומת הדשן את ההיתר של "גדולי הדור", בהקדם קושיית התוספות בסוגיא בכתובות (שם ד"ה ע"י נפשות) "ואם תאמר, **צנועות לישתור**, דקודם לכן מסרן נפשיהו, כדמשמע בריש מכילתין (ג), גבי כל הנישאת ברביעי תיבעל לשר תחילה". בגמרא מבואר שבזמן הגזירה שכל בתולה הנישאת תיבעל להגמון תחילה, היו נשים "צנועות" שלא מסרו עצמן להגמון, למרות שסיכנו נפשן בכך. ואם כן קשה מדוע נשים שנשבו נאסרו על בעליהן מחשש שנבעלו לשוביהן, והרי יש נשים "צנועות" שלא מוסרות עצמן לשוביהן, למרות הסכנה בכך. ותירצו התוספות: "וצריך לומר, דהכא **חיישין על כל אחת שמא אינה צנועה**, ואפילו נראית צנועה שמא אינה". כלומר, את ה"צנועות" אמנם ניתן להתיר, אך מאחר ולא נוכל לדעת מי "צנועה" ומי לא, יש לאסור את כל הנשים השבויות על בעליהן [לשיטת התוספות].

על פי זה ביאר תרומת הדשן, כי בזמן "גזירת אושטרייך", הנשים שסירבו להמיר את דתן וברחו משוביהן נקראו "צנועות", וחזקה עליהן שלא נבעלו: "מעתי נבאר מה ראו הגדולים להתיר בכל אחת ואחת, אותן שהיו שבויות ביחיד ויצאו בטהרה ע"י שברחו מתוך התפיסה לבעליהן ישראל, ודאי מותר, כדכתב סמ"ק (הגהות ס' קצ) דאין לך נתפש על קדושת השם גדול מזה. עובדא שהיו מסיתים בהן יומם ולילה, והרבה פעמים היו מייסרים אותן בייסורים כדי להסירם מן הדרך. ונראה דמן התוספות נמי יש לדקדק דשרי כהאי גוונא, דמקשה צנועים לישתרו, ומתרץ משום דלא ידעינן אי צנועות היו. משמע הא ידענו שרי, וכאן איכא הוכחה גמורה דצנועה היתה מדמסרה נפשה על קדוש השם ועמדה בנסיון".

ולכן כתב בתרומת הדשן שלכאורה יש להתיר את ה"צנועות" גם לכהונה בגלל שהן מוסרות נפשן שלא יאנסו אותן: "ולפי זה היה נראה דשרי אפילו לכהונה. והא ליכא למיחש דשמא אנסוה, דהא צנועה מסרה נפשה שלא יאנסוה, כדמוכח בההוא דולדרוש להו דאונס שרי". אולם הסמ"ק (שם) כתב: "ונראה דדווקא [שבוייה] על ידי נפשות, כגון בגניבה, אבל נחבשה על ידי נפשות, כגון קדושת השם, מותרת לבעלה ישראל דודאי לא נתרצית", ודייק התרומת הדשן מדבריו: "משמע דלא שרי אלא לבעלה ישראל, דכתב בהדיא על ידי קידוש השם שרי לבעלה ישראל, הא לבעלה כהן לא". לדעת הסמ"ק, ההיתר ל"צנועות" בגלל שהן מוסרות את נפשן על קידוש השם, הוא רק לבעלה ישראל ולא לכהן.

היתר הנשים השבויות "בזמן גזירת אושטרייך" - מדין "אפקעינהו רבנן לקידושין מיניהו"

ג. הדרכי משה (אבן העזר סי' ז ס"ק יג) הביא את דברי תרומת הדשן, וביאר את ההיתר של "גדולי הדור" לנשים השבויות בזמן "גזירת אושטרייך", לא מחמת שהיו "צנועות" אלא מסיבה שונה: "ולי נראה דאפשר להגדולים שהתירו לאו מדינא, אלא משום צורך שעה, שראו שיש חס ושלום לחוש לעתיד לנשים, שאם ידעו שלא יחזרו לבעל נעוריהן שלא יקלקלו, ולכן הקילו. ואין לומר, וכי יש להקל בחשש איסור דאורייתא. נראה לי דסמכו אהא דאמרינן (כתובות ג, א) כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, ויש ביד בית דין לאפקועי קידושין מיניהו והוי כפנויות, ואף אם זנו, מותרות לבעליהן, כן נראה לי".

לדעת הדרכי משה, "גדולי הדור" התירו את השבויות לא מעיקר הדין, אלא זו היתה תקנת חכמים לאותו הזמן בלבד, הנסמכת על הכח שנמסר לחכמים על פי שיקול דעתם להפקיע קידושין כאשר יש צורך בדבר משום ש"כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש" (כתובות ג, א). דהיינו: "כל המקדש אשה, על דעת שהנהיגו חכמי ישראל בישראל הוא מקדשה, שהיו קיימים הקידושין לפי דברי חכמים והיו בטילים לפי דברי חכמים" (רש"י שם). לחכמים יש איפוא כח, להפקיע את הקידושין מעיקרא כאשר יש בכך צורך על פי שיקול דעתם. ומכיוון שחכמי אותו הדור ראו צורך לסייע לאותן נשים שבויות לחזור לבעליהן, "הפקיעו" את הקידושין שלהן מעיקרא, ונמצא שלא היו נשואות בזמן שהיו שבויות, ולכך לא נאסרו על בעליהן בביאת העכו"ם.

אולם התמיהה המתבקשת על הדרכי משה היא, כיצד יכולה הפקעת הקידושין לסייע לשבויות לחזור לבעליהן הכהנים, שהרי גם פנויה שנבעלה לנכרי אסורה לכהן, כפי שכבר תמה האבני מילואים (סי' ז ס"ק ה) "ודברי דרכי משה לא הבנתי, דהא נבעלה לפסול, אפילו פנויה נמי נפסלה לכהונה, ואם כן מה בכך דהפקיעו לקידושין לעשותן כפנויות". האבני מילואים נשאר ב"צריך עיון".

וכתב בספר אבני משפט (אבן העזר סי' ז ס"ק טז) "משום קושיא זו כתב כאן בהג"ה רק לבעלה ישראל". וכוונתו לבאר את דברי הרמ"א בהמשך הגהתו על שו"ע, לאחר שכתב "ויש אומרים, דעל ידי נפשות אסורה אפילו לבעלה ישראל, דחיישינן שמא נתרצית להם כדי שלא ירגוה", הוסיף: "בשעת הזעם והרג רב, התירו רבותינו לבעלה ישראל" - כי לשיטת הדרכי משה [הרמ"א] שחכמים הפקיעו את קידושיהן של השבויות, זה הועיל להתירן לישראל בלבד ולא לכהונה [אם הן נשואות לכהנים].

אמנם לשיטת התרומת הדשן, "גדולי הדור" התירו לשבויות באושטרייך לחזור גם לבעליהן הכהנים, כי אנו תולים שלא נבעלו כלל.

שיטת רבו של הריטב"א - הנבעלת לעכו"ם מותרת לכהן

ד. הריטב"א (קידושין סח, ב ד"ה ומורי נר"ו) הביא את שיטתו המחודשת של רבו, שהנבעלת לנכרי, לא נפסלת להינשא לבעלה הכהן. ומה שנמצא בסוגיות בש"ס ששבוייה נאסרה לכהונה, הכוונה "אסורה לכהן גדול משום בעולה, אבל לכהן הדיוט מותרת, ובתה כשרה לכהונה, ובנה מכהן כשר לעבודה".

על פי שיטה זו כתב רבי בצלאל כהן, מו"ץ וילנא, בשו"ת ראשית ביכורים (סימן ז) ליישב את הדרכי משה מקושיית האבני מילואים: "הגדולים שהתירו אז נשי כהנים מטעם אפקעינהו דהוי ליה כפניות, אולי סמכו בזה על השיטה שהביא הריטב"א (קידושין סח, ב) בשם רבו, דסבירא ליה דלמאי דקיימא לן דעכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר, גם היא עצמה לא נפסלה לכהונה. ואף דגם רבו של הריטב"א בעצמו חזר מזה, והודה להריטב"א דאין להכשיר רק הבת שנולדה מהעכו"ם, אבל האשה עצמה שנבעלה לעכו"ם ודאי נאסרה לכהונה, ועיין שם בריטב"א שהכריח כן מכמה דוכתי. אך מצינו בכמה תשובות האחרונים שסמכו קצת על הדעה הדחיה הזאת לאיזה צירוף. ולפי הנ"ל על כרחך דגם הדרכי משה הולך בזה בשיטה הדחיה הזאת".

לשיטת רבו של הריטב"א, אפילו אם השבוייה נבעלה לנכרי היא לא נפסלה לכהונה. ולכן כש"גדולי הדור" הפקיעו את קידושיהן של השביות באושטרייך, נמצא שבזמן שנבעלו לנכרים היו פניות, וממילא הן לא נאסרו לכהונה. לאחר שחרורן מהשבי, הן יכלו לשוב ולהתקדש לבעליהן הכהנים.

לפי הראשית ביכורים, ככל הנראה, הדרכי משה סמך על שיטת רבו של הריטב"א כצירוף להתיר את השביות באושטרייך לבעליהן.

פנויה שנבעלה לעכו"ם - האם נפסלת לכהונה

ה. ישוב נוסף על קושיית האבני מילואים, כתב בשו"ת בית אבי (אה"ע סי' קלד) על פי שיטת רבנו תם, שאשת איש שנבעלה לעכו"ם נפסלת לכהונה מדאורייתא, אבל פנויה שנבעלה לעכו"ם אסורה לכהונה רק מדרבנן: "ולתרץ את דברי הדרכי משה התמוהים, יש לומר בדוחק על פי שיטת התוספות בשם רבנו תם (כתובות ג, א ד"ה ולדרוש) דביאת עכו"ם כביאת בהמה ואינה חייבת מיתה בביאתו, וכן כתב גם המאירי (סנהדרין עד, ב). ובתוספות שם הקשו על רבנו תם, דאע"פ שביאת עכו"ם כביאת בהמה, מכל מקום חזין דאשה נאסרת על בעלה על ידי ביאה זו, כדכתיב (אסתר ד, טז) וְכַאֲשֶׁר אֶבְדְּתִי אֶבְדְּתִי. ומכיון שנאסרת על בעלה על ידי ביאה זו, שוב הרי היא זונה ונאסרת ממילא לכהונה. אבל אי הוי פנויה, אסורה לכהונה רק מדרבנן. ולפי זה יש לומר דחכמי אושטרייך, למען צורך השעה אפקיעו לקידושין ועשו את הנשים כפניות והתירו אותן כמו פניות, כיון דלא הוויין זונות רק מדרבנן, והם אמרו והם אמרו".

לדעת רבנו תם לומדים מהפסוק (יחזקאל כג, כ) "וְזָרְמַת סוֹסִים זָרְמָתָם" שביאת עכו"ם נחשבת כביאת בהמה, ולכן פנויה לא נפסלת לכהונה מהתורה בביאת נכרי, ורק נאסרה לכהונה מדרבנן. אבל אשת איש שנבעלה לעכו"ם היא זונה, ובשל כך נאסרה לכהונה. ועל כך הסתמך הדרכי משה בהסבר טעמם של "גדולי הדור" שהתירו את השביות באושטרייך מדין "אפקעינהו רבנן לקידושין" שלהן, כי אפילו אם נבעלו לנכרים, התברר למפרע שבאותה שעה היו פניות שאיסורן לבעליהן אינו מהתורה אלא מדרבנן - ומשום תקנת אותן נשים התירו "גדולי הדור" אותן לבעליהן הכהנים.

תקנת גדולי הדור - לאחר הפקעת הקידושין אין לאסור לכהונה פנויה ה'מיוחדת' לו [פילגש]

ו. רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי לישראל, הביא בספרו חוקה לישראל (ח"א עמ' 82) את התמיהה על ביאורו של הדרכי משה להיתר של "גדולי הדור" לשביות אושטרייך מדין הפקעת הקידושין

"והוא פלא עצום שלכנהנים מה מועילה הפקעת קידושין, הלא נשים פנויות נאסרות על ידי ביאת עכו"ם". וכתב: "וכשדיברתי בזאת עם הגאון רבי איסר זלמן מלצר [ראש ישיבת עץ חיים ומחבר ספר אבן האזל על הרמב"ם] אמר, שכוונת הדרכי משה, שהם ["גדולי הדור"] פסקו כהרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פי"ז ה"ב) **שחייבי לאוין אין לוקין עליהן אלא אחרי קידושין**, והפקיעו הקידושין **ושוב לא קידשו**, ונשארו אצלם בתור מיוחדות".

לביאור הדברים, נרחיב בהסבר שני היסודות עליהם העמיד רבי איסר זלמן את שיטתו של הדרכי משה.

[א] איסור 'חייבי לאוין' לכהונה נאמר רק לאחר קידושין - הרמב"ם כתב (שם) "כל כהן שנשא אחת משלוש נשים אלו [זונה, גרושה וחללה], בין גדול בין הדיוט, ובעל, לוקה. ואם בא עליה **דרך זנות**, אינו לוקה משום זונה או גרושה או חללה, שנאמר (ויקרא כא, ז) **לא יקחו, עד שיקח ויבעול**". ומבואר, שבכל מקום שנאמר בתורה איסור בדרך של "קייחה" הכוונה היא לחיי אישות לאחר קידושין. ולכן חיוב מלקות לכהן שבעל נשים שנאסרו עליו, כגון זונה, גרושה וחללה, נאמר רק לאחר ש"**לקח**", דהיינו **קידש** אחת מנשים אלו.

ונמצא שאם כהן בעל זונה או חללה פנויה, שלא "לקח", דהיינו שלא קידש אותה קודם לכן, אינו לוקה.

[ב] 'פילגש' - במסכת סנהדרין (כא, א) מובא: "מאי נשים ומאי פילגשים, אמר רב יהודה אמר רב, נשים - בכתובה ובקידושין, פילגשים - בלא כתובה ובלא קידושין". 'פילגש' היא אשה המיוחדת לאיש וחיה עמו אך ללא קידושין וכתובה. ונחלקו רבותינו הראשונים, האם פילגש מותרת לכל אדם, או רק למלך.

שיטת הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ד ה"ד) היא, שפילגש מותרת רק למלך ואסורה לכל אדם: "וכן לוקח [המלך] מכל גבול ישראל נשים ופילגשים. נשים בכתובה וקדושין, ופילגשים בלא כתובה ובלא קידושין, אלא ביחוד בלבד קונה אותה, ומותרת לו, אבל **ההדיוט אסור בפילגש**". וכן מבואר בדבריו בהלכות אישות (פ"א ה"ד) "קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק, אם רצה הוא והיא, נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה. משנתנה התורה, נאסרה הקדשה, שנאמר (דברים כג, יח) **לא תהיה קדשה מבנות ישראל**. לפיכך כל הבעל אשה לשם זנות בלא קידושין, לוקה מן התורה, מפני שבעל קדשה". פילגש מותרת איפוא, רק במלך, אבל הדיוט עובר בבעילת פנויה על איסור "לא תהיה קדשה", כל עוד לא "לקחה" בקידושין וכתובה.

אולם הראב"ד (הלכות מלכים, שם) השיג על דברי הרמב"ם: "אמר אברהם, אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם. אבל **המיוחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו**, והיא הפילגש הכתובה. ובעלי הלשון דורשין פילגש מלה הפוכה ומורכבת, בפי שגל. עומדת לפרקים למשגל, משמשת את הבית, ופעמים למשכב. ויש ספרים שכתוב בהם (סנהדרין כא, א) פילגשים קידושין בלא כתובה. מכל מקום אין איסור לאו אלא במזמנת עצמה לכל אדם". לשיטת הראב"ד, אין הבדל בין הדיוט למלך, וכל אדם שמייחד לעצמו אשה, כלומר, שהאשה אינה מזומנת לכל אדם אלא מיוחדת לו בלבד, אף שהיא ללא קידושין, אין זו ה"קדשה" שבבעילתה עובר על איסור ואינו חייב מלקות, ומותר לו לחיות עמה חיי אישות.

הרמ"א (אבן העזר סי' כו סע' א) הביא את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד, ולא הכריע: "אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו, יש אומרים שמותר והוא פילגש האמורה בתורה (הראב"ד וקצת מפרשים). ויש אומרים שאסור, ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (הרמב"ם, הרא"ש והטור)".

על פי שתי היסודות הנ"ל הסביר רבי איסר זלמן את דברי הדרכי משה, ש"גדולי הדור" הפקיעו את הקידושין של השבויות באוסטרייך. ואמנם יש לחשוש שנשים אלו הם 'זונות' שמא נבעלו לשוניהן הנכרים, ואז הן אסורות לכהנים, אולם כפי שנתבאר, אם כהן בועל זונה או חללה פנויה, שלא קידש אותה קודם לכן, אכן עובר על איסור אך אינו לוקה כאשר הבעילה היתה **בדרך זנות**. אבל אם הוא

מייחד את האשה לפילגש, כלל אינו עובר על איסור. ובנדון דידן, גדולי הדור הפקיעו את הקידושין של אותן הנשים השבויות, וממילא הן נהפכו לפנויות, וכשחזרו לבתיהן לאחר שהשתחררו מהשבי, בעליהן הכהנים **לא קידשו** אותן בחזרה, אלא חיו עמהן כפילגשים ה"מיוחדות" להן, וכל זאת ללא קידושין.

הגרי"א הרצוג הוסיף להטעים שדברי רבי איסר זלמן נכונים לשיטתו של הרמב"ן שנקט שאם מייחד את הפנויה אינו לוקה עליה: "וצריך להוסיף כדברי הרמב"ן ז"ל בתשובה (שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רפד) שהרמב"ם ז"ל שדעתו (אישות פ"א ה"ד) שפנויה אסורה בלאו דלא תהיה קדישה, הוא רק כשבוועל לשם זנות אבל כשמיחדה לפילגש אין בזה איסור תורה עכ"פ". וכוונתו לדברי הרמב"ן שכתב: "לא ידעתי, במה יסתפקו בה, דודאי מותרת היא, כיון שיחדה לעצמו. שלא נאסרה אשה בזנות לישראל, אלא ממדרשו של רבי אליעזר בן יעקב, נמצא אח נושא אחותו, ואב נושא בתו. ועל זה נאמר ומלאה הארץ זמה. אבל כשנכנסה בביתו, והיא מיוחדת וידועה לו, בניה נקראים על שמו, ומותרת. שהרי דוד נשא אותה. ולא הוזכר בכתוב, ולא בגמרא, הפרש בין מלך להדיוט. ומצינו גדולי ישראל נושאים אותה. שנאמר (דברי הימים א ב, מו) וַעֲיָפָה פִּילָגֶשׁ כָּלֵב יִלְדָה אֶת חָרָן וְאֶת מוֹצָא וְאֶת גִּזְזִי. וגדעון, שופטן של ישראל, שדבר בו ה', כתיב בו (שופטים ח, לא) וּפִילָגְשׁוֹ אֲשֶׁר בְּשָׁכֶם יִלְדָה לוֹ גַּם הִיא בֵּן".

בסיום כתב הרב הרצוג: "אף שאין זה מתיישב, הלא להרמב"ם פילגש אסורה להדיוט. וצריך לומר שבזה [גדולי הדור] לא סברו כהרמב"ם אלא כהרמב"ן, או שגם להרמב"ם אין בה איסור, ועדיין הדבר צ"ע".

גם לאחר הפקעת הקידושין הרי היא 'מיוחדת' לבעלה ומותרת לו

ז. הגר"ע יוסף הסביר בשו"ת יביע אומר (חלק יא סי' פב) את היתרם של "גדולי הדור" לפי הסברו של הדרכי משה, בדומה לרבי איסר זלמן: "אלא, דלכאורה דברי הרמ"א בדרכי משה אינם מובנים, דהא נבעלה לפסול לה פסלה מן התורה וכו', וצ"ל דגדולי אוסטרייך סמכו על דברי הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פי"ז ה"ב) דאין אסור מן התורה אלא כשקידש תחילה ואחר כך בעל, שנאמר לא יקחו. אבל אם בא עליה דרך זנות אינו לוקה. ולהכי כיון שהפקיעו לקידושין ואין כאן איסור תורה [ובפרט שאין האיסור דרבנן], ומכיון שיש חשש גדול שיצאו לתרבות רעה, הקילו בחשש איסור דרבנן פן תבאנה להמיר דתם לדורות הן וזרען אחריהן ח"ו".

אולם עדיין יש להבין, לשיטת הרמב"ם ש"כל הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, לוקה מן התורה, מפני שבעל קדשה" - כיצד חז"ל מפקיעים קידושין, אפילו אם יש צורך בדבר [כפי שהיה בזמנו באושטרייך], והרי לדעת הרמב"ם הם גורמים בכך שכל הבעילות שהיו מאז הקידושין במשך שנים רבות הן בעילות זנות, והבועל נכשל בלאווים רבים. ואף שמחד גיסא הפקעת הקידושין היא "תקנה" לנשים לחזור לבעליהן, אבל מאידך זו גם "קלקלה" הגורמת לכך שהם חיו באיסור כל אותן השנים, עוד לפני שהופקעו, מאז תחילת הקידושין. ומוכרח איפוא, שלמרות הפקעת הקידושין למפרע, עם זאת, היות ובאותן שנים קודם ההפקעה בני הזוג חיו **בדרך של חופה וקידושין**, אין הדבר נחשב **דרך זנות** על אף שהופקעו הקידושין, ולפיכך גם לשיטת הרמב"ם כלל לא עברו **למפרע** על איסור ובוודאי אינם חייבים מלקות בגלל שחיו עימהן.

וכך כתב הגר"ע יוסף, שגם **להבא** - לאחר הפקעת הקידושין "אפילו להאוסרים, שאני הכא **שיושבים דרך אישות, ומתחילה היו חופה וקידושין כדת**, אלא שנפקעו לאחר מכן". כלומר, גם לאחר הפקעת הקידושין, כאשר האשה חוזרת לחיות עם בעלה הכהן **ללא קידושין** - כדי שלא תאסר עליו כדן זונה, וכיום הם חיים ביחד והיא נחשבת כמיוחדת לו בלבד - היות ובתחילה חיו דרך אישות בחופה וקידושין -

אף שהופקעו למפרע - הם יכולים להמשיך לחיות הלאה יחדיו כ'מיוחדת' לו אף לשיטת הרמב"ם, ואין זה נקרא דרך זנות.

'אפקעינהו קידושין' - מדינא דגמרא

ח. שורש הדין של הפקעת קידושין על ידי חכמים מפורש במסכת גיטין (עב, ב).

"האומר זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה, ועמד והלך בשוק, אמר רב הונא גיטו כמתנתו, מה מתנתו אם עמד חוזר, אף גיטו אם עמד חוזר". שכיב מרע שנתן גט ולבסוף לא מת, אלא קם מחוליו, הרי הגט בטל, משום שמסתמא כשנתנו היה על דעת שימות ולכך נתן לאשתו גט כדי שלא תיפול לפני יבם, אך היות ולא מת מחולי זה, הוא אינו מעוניין שהגט יחול, והרי זה כהתנה להדיא שהרי זה גיטך אם מתי מחולי זה, ומכיוון שקם מחוליו ולא מת אין זה גט.

ובהמשך הסוגיא (עג, א) מבואר כי "רבה ורבא לא סבירא להו הא דרב הונא, גזירה שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה". לדעתם אם השכיב מרע לא אמר "אם מתי", אף שמסתבר לנו שנתן הגט רק על דעת שימות, מכל מקום אם עמד מחוליו, אין הגט בטל, משום **גזירה דרבנן**, שחששו "שמא יאמרו שיש גט לאחר מיתה". כלומר, אם בני אדם יראו שהנותן גט בסתם אין הגט חל אלא אם מת, ואילו במקרה שעמד מחוליו הגט בטל, יאמרו שיש גט לאחר מיתה, וכשירו גט גם באופן שאמר בפירוש "זה גיטך לאחר מיתה". והאמת היא שהם אינם יודעים שכשנתן בסתם כוונתו היתה שיחול הגט מעכשיו אם ימות, ואין זה כלל גט לאחר מיתה אלא גט מחיים. ולכך תיקנו חכמים שאפילו אם עמד מחוליו היא מגורשת.

על כך הקשו בגמרא: "ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא הוי גיטא, ומשום גזירה שרינן אשת איש לעלמא". וכי יש מקרה שמהתורה הגט בטל ומשום גזירה דרבנן נתיר אשת איש להינשא על פי גט זה, והרי בנדון דידן, **יש גט שמתבטל מהתורה** כי השכיב מרע עמד מחוליו, ולכן היא עדיין אשת איש, וכיצד יכולים חכמים לומר שהוא גט ולהתיר אשת איש לעלמא.

ותירצו: "אין, **כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקעינהו רבנן לקדושין מיניה**". אכן יש כח ביד חכמים להתיר אשת איש לעולם על ידי גט כזה, משום שכל המקדש אשה הרי הוא מקדש אותה על דעת רבנן שדעתם תהיה נוחה בקידושין, והמקדש גם תולה את הקידושין בדעתם שאם יעשה דבר שבעיני חכמים צריך לגרום לביטול הקידושין, הרי קידושיו בטלים מתחילה. וכאשר השכיב מרע המגרש את אשתו "בסתם" עמד מחוליו, אף שמעיקר הדין הגט בטל, הפקיעו רבנן את קידושיו למפרע, והתירוה לעולם כאילו היא מגורשת בגט זה, כדי שלא תצא תקלה מכך שיאמרו ש"יש גט לאחר מיתה".

דין זה של "אפקעינהו רבנן לקידושין" **נפסק להלכה בשולחן ערוך** (אבן העזר סימן קמה סעיף ד) "שכיב מרע שגרש סתם בלא תנאי דמהיום אם מתי, אין אומרים סתמו כפירוש, כמו שאנו אומרים במתנה, דגט שאני, ואם עמד, אינו חוזר". וכאמור, הלכה זו היא מגזירת חכמים שיסודה דין "אפקעינהו".

'אפקעינהו קידושין' - בזמן הזה

ט. מעתה יש לדון האם הפקעת הקידושין היא רק במקרים המסויימים שנתפרשו בגמרא, כדוגמת ההלכה בגט של שכיב מרע, ושאר המקרים שנתפרשו בגמרא. או שיש כח ביד חכמים שבכל דור ודור להפקיע קידושין, בראותם צורך לכך על פי שיקול דעתם.

בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' אלף קפה) כתב: "אלא שלא בכל מקום אנו אומרים כן [דין "אפקעינהו"] אלא היכא דאמור אמור, היכא דלא אמור מנפשין לא אמרינן". ומבואר בדבריו שאין לחכמים להפקיע קידושין,

זולת המקרים בש"ס שדין זה נאמר במפורש. וכן נקט להלכה הראב"ן (גיטין סימן תקס) "ונראה לי, דהני מילי **בימי חכמים הראשונים** שהיה כח בידם להפקיע קידושין, **אבל בזמן הזה** באונסא דשכיח ולא אתני, **ודאי הוי גט**". ועל דבריו נסמך השרידי אש (אבן העזר סימן קיד) בתשובתו הלכה למעשה: "כבר שמעתי מפה קדוש הגאון המפורסם מו"ה יעקב מהאראדאק, אב"ד ק"ק קרלין, שחשש בעובדא אחת שאתי לידיה בביטול הגט בפני חד, ואמר, כיון שהטעם משום תקנת ממזרים, כמו שכתבו התוספות דלהכי לא מהני, אם כן צריכים גם כן להפקעת קידושין, ובזמן הזה לא אמרין כן לדעת ראב"ן".

וכן פסק הגרי"א הרצוג, בספרו החוקה לישראל (ח"א עמ' 82) "**בנוגע להפקעת קידושין**, בשום לב לדברי הרשב"א, ולשתיקת הפוסקים מענין זה, **חוץ מהדברים המפורשים בתלמוד נראה שאין כח זה בדינו אפילו לשעה**. אכן, בעתיד, אם תוחזר הסמיכה ותתרכז סמכות התורה בירושלים, בקבלת מרותה מכל הקהילות הכשרות או רובן ורובני כל ישראל, הדבר צריך הכרע".

'אפקעינהו קידושין' בזמן הזה כ'הוראת שעה' אך ורק 'לפי הצורך'

י. מכאן מתעוררת השאלה המתבקשת, היאך דברי הרשב"א והראב"ן, שהכח להפקיע קידושין מצטמצם למקרים המפורשים בש"ס, עולים בקנה אחד, עם ביאורו של הדרכי משה בטעם היתר השבויות באושטרייך מדין "אפקעינהו קידושין" - והרי כח זה נמסר רק לחכמים הראשונים ובדברים המפורשים בתלמוד בלבד.

ומחמת שאלה זו הוכיח הגרי"א הרצוג, כי לדעת הרמ"א "מוכרחים אנו לומר **שיש כח גם בזמן הזה** ביד חכמים להפקיע את הקידושין על יסוד ההלכה שכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש".

וכן נראה שנקטו להלכה הגאונים שהובאו בשו"ת הרא"ש (כלל מג סימן ח) שתיקנו להפקיע קידושין כאשר אשה אומרת "בעלי מאוס עלי", כדבריו: "ואם ראו בדורות שהיו אחר חכמי הגמרא בימי הגאונים, בישיבות של בבל, **שהיה צורך שעה** בימיהם להסיע על דברי תורה ולעשות גדר וסייג, תיקנו **שיגרש האיש את אשתו בעל כרחו** כשהיא אומרת לא בעינא ליה לגבראי, כדי שלא תתלה עצמה בכותי [דהיינו כשיש חשש, שאם לא תתגרש היא תתן עיניה להתחתן עם נכרי] ותצאנה בנות ישראל לתרבות רעה, וסמכו על זה כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, והסכימה דעתם להפקיע הקידושין כשתמרוד האשה על בעלה".

ואף שהרא"ש כתב כי "אותה תקנה לא פשטה על כל הארצות", מכל מקום הוא לא פקפק בכוחם של הגאונים לתקן להפקיע קידושין. תקנה זו של הגאונים מוזכרת גם בחידושי הרמב"ן על מסכת כתובות (סג, ב ד"ה כולה הלכתא). ונראה מדברי הגאונים, הרא"ש והרמב"ן, שסברו להלכה, שגם לאחר חתימת התלמוד יש ביד חכמים כח להפקיע קידושין בשעת הצורך.

לדעת הגר"ע יוסף (יביע אומר ח"א סימן פב אות ו) במקום שיש "צורך השעה", יתכן שגם הרשב"א מסכים שניתן להפקיע קידושין בזמן הזה: "מדברי הרמב"ן והרא"ש בשם הגאונים, מוכח **דאף בזמן הזה מוסמכים חכמי דור ודור לתקן ולהפקיע קידושין**, ואין דבר זה מוגבל לחכמי התלמוד בלבד. וזה שלא כמו שכתב בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' אלף קפה) שאין לנו לומר כן אלא במקום שאמרו חכמים בפירוש כן. ואפשר שנמשך [הרשב"א] לשיטתו (בשו"ת, ח"ו סי' עב) דס"ל שאף הגאונים יש לומר **שהוראת שעה** היא לפי הצורך ממה שראו בדורם. ועל כל פנים **לצורך שעה מיהא שפיר מוסמכים להפקיע קידושין**".

וכאמור, כן מוכח שסבר להלכה הרמ"א בביאורו להיתר של "גדולי אושטרייך דעבדי עובדא להפקיע קידושין על פי ראות עיניהם **כשיש צורך שעה** בדבר, גם בזמן הזה במקום צורך גדול". ומסיים הגר"ע

יוסף: "וכן מצאתי עוד לרבני ירושלים ת"ו משנת ה' אלפים רס"ט בתקנותיהם והוראותיהם שנדפסו בסוף ספר חיים וחסד (מוסאפיה, אות צד), שדעתם שאפשר להתיר הפקעת קידושין גם אחר חתימת הש"ס. ואע"פ שאין כן דעת הריב"ש בתשובתו (סי' שצט), וכן כתב הפני יהושע (בקונטרס אחרון כתובות ג, א) בשם החכם צבי (סי' קכד), וכן כתב הפרי חדש (סי' קכה ס"ק לט ד"ה וראיתי). מכל מקום במקום צורך גדול, נראה שיש פתח להקל על פי הפוסקים הנ"ל".

• • •

היתר נשים שהיו במחנות ההשמדה לבעליהן

יא. תשובות רבות נכתבו בשנים שלאחר שואת יהדות אירופה, בידי היתר נשים שהיו במחנות ההשמדה לבעליהן. נציין לאחת מהן, משו"ת ממעמקים (ח"א סימן כז), שנתחבר על ידי הרב אפרים אשרי, מרבני גטו קובנה בשנות הזעם:

"מיד לאחר השחרור ממכלאת הגטו נשאלתי שאלה גדולה ונוראה, שהיתה נוגעת לא רק לנדון זה שבא לפני, אלא גם למספר רב של בנות ישראל אחרות שזכו להישאר בחיים אחר המאורעות האיומות שעברו עליהן, כשהיו תפושות בידי הצר הצורר שפרש ידו על כל מחמדיהן ומסרן לקלון ולבושת, כדי שפריצי החיות וחזירי היער קלגסי הגרמנים ימ"ש יתעללו בגופן וכבודן. זו תוכן השאלה, אשה אחת צעירה לימים ובת טובים מאחת המשפחות הנכבדות שבקובנה נמסרה לבושת, ומלבד שהזדים התעללו בגופה הטהור עוד חקקו על זרועה בכתובת קעקע את המלים "זונה בשביל חיילי היטלר". לאחר השחרור הצליחה למצוא גם את בעלה בחיים, ושניהם התכוננו להקים מחדש את ביתם ההרוס, שיהיה בנוי על אדני הטהרה והקדושה כראוי לבית נאמן בישראל ולהבנות בזרע של קיימא, מאחר שכל ילדיהם שהיו להם נספו בידי הגרמנים. אולם כשבעלה ראה את הכתובת האיומה החקוקה בגופה, נרתע לאחוריו באומרו כי עליהם לברר מקודם אם מותרת היא לו עדיין מן הדין, מאחר שהיתה תפוסה בידי הצוררים לעשות בה כרצונם, אולי נבעלה להם ברצון".

בתשובתו, הביא הרב אשרי את דברי הרמב"ם (הלכות נערה בתולה פ"ב ה"א) "כל הנבעלת בעיר הרי זו בחזקת מפותה, מפני שלא זעקה, עד שיעידו העדים שהיא אנוסה, כגון ששלף חרב ואמר לה אם תזעקי אהרוג אותך". וכתב: "ולפי זה בנדון דידן, אף שזה היה בעיר ואם כן הרי יש לנו להעמידה בחזקת שנבעלה ברצון מאחר שלא זעקה, מכל מקום מכיון שכולם יודעים שלהט החרב הצוררים היתה מתהפכת בכל עת ובכל שעה על כל אחד ואחד אשר בשם ישראל יכונה, ולא היתה שום תועלת לזעוק ולצעוק, כי מי יאמר להם מה תעשו. ומכיון שאבד מנוס מכל האומללות האלו שהיו נתונות בידי הזדים הארורים ואין מידם מציל, ודאי שזוהי עדיפא עוד ממה שכתב הרמב"ם שגם בעיר, אם העדים מעידים ששלף לה חרב, הרי היא אנוסה. שהרי בנדון דידן אכן סהדי שהחרב היתה שלופה תמיד על ראש האומללות האלו, וכל המסרבת להם, אחת דתה להמית. אם כן בוודאי עניה זו מותרת היא לבעלה, כי אין לחשוש כלל וכלל שמא נתפתתה להם ברצון, מאחר שגם היא ראתה מה שהם עוללו ליהודים אנשים נשים וטף, הרגו ולא חמלו, טבחו ולא ריחמו, אם כן בוודאי הצוררים האלה היו מאוסים משוקצים ומתועבים בעיניה בכדי להתפתות להם להיבעל ברצון".

• • •

סניף נוסף להיתר שבוייה לכהנים - יחוס כהנים בזמן הזה

יב. בספרנו **רץ כצבי (פוריות ח"א סימן יא פרק ב)** הרחבנו את היריעה בביאור מחלוקת הפוסקים אודות יחוס הכהנים בזמן הזה.

מאז שבעונותינו הרבים נחרב בית המקדש ואין סנהדרין, נחשבים הכהנים ל"כהני חזקה", דהיינו **שהחזקו ככהנים** למרות שאין להם כתב יחוס, כדברי הגמרא בכתובות (כד, ב) "תניא רבי יוסי אומר, גדולה חזקה", ופירש רש"י: "שאינן בית דין יכולים להוציא דבר מחזקתו". וכמבואר בדברי הרמב"ם (שם הלכה א) "כל כהנים בזמן הזה **בחזקה הם כהנים** ואין אוכלין אלא בקדשי הגבול, והוא שתהיה תרומה של דבריהם אבל תרומה של תורה וחלה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחד".

ההשלכות ההלכתיות לכך שהכהנים בזמנינו הם כהני חזקה ולא כהנים מיוחדים, נתבארו בשו"ת מהרשד"ם (אבן העזר סימן רלה) שנקט להלכה שהם בגדר **ספק כהנים** וחדש על פי זה חידוש גדול לדינא, **להתיר לכהן שבזמן שספק אם נבעלה מצד "ספק ספיקא"**. ומעשה שהיה כך היה: אשה שבזמן שהעידה עליה אשה אחרת ששמעה מפי שבזמן שנשבעת עמה שהיא טהורה, ונשאל המהרשד"ם האם שבזמן זה יכולה להינשא לכהן, שהרי כל שבזמן אסורה לכהן מדרבנן "דכיון דנשבעת לבין העכו"ם והם פרוצים בעריות כולנו עדים שנבעלה" (רש"י כתובות יג, ב), והשאלה היא אם נוכל לסמוך על העדות הנ"ל שהשבזמן לא נטמאה.

המהרשד"ם השיב שאמנם ספק אם אפשר לסמוך על עדות אשה המעידה ששמעה משבזמן אחרת שאשה זו לא נטמאה, ומכח עדות זו בלבד לא נוכל להתירה, אולם ניתן לצרף לספק זה את הספק הנוסף שיש בחזקת הכהנים בזמן הזה, ולהתיר אשה זו מדין "ספק ספיקא", על פי מה שכתב הריב"ש (סימן צד) כי "כהנים שבדורינו שאין להם כתב היחס אלא מפני חזקתן נהגו היום לקרוא ראשון בתורה". ולפי זה: **"הרי שכהנים בזמנינו אינם כהנים ודאי אלא ספק"**. ואם כן אחר שאיסור זה דשבזמן אינו אלא איסור דרבנן וכמ"ש הרמב"ם, אם כן די לנו להחמיר במה שהוא אסור ודאי, אבל בענין ספק כזה ראוי לנו לומר ספק דרבנן לקולא. עוד דהוי ספק ספיקא מתהפך, ספק כהן ספק ישראל. ואם תמצי לומר כהן, ספק מותר ספק אסור. ויש לנו לומר גם כן שבזמן זה, ספק אסורה לכהן ספק מותרת לכהן. ואם תמצי לומר אסורה לכהן, שמא זה אינו כהן אלא ישראל".

בספרנו **רץ כצבי (שם)** הבאנו את דברי השבות יעקב (חלק א סימן צג); האלף לך שלמה (אבן העזר סימן לח); גליון מהרש"א (יו"ד סימן שעב סע' א) שצירפו כ"סניף" את הספק שיש בייחוסם של הכהנים, במקרה שיש ספק נוסף, או באיסורים דרבנן, כל אחד לשיטתו, כפי שנתבאר שם.

גם בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן פז) דן בהרחבה להתיר לכהונה נשים ששהו בשנות הזעם במחנות הריכוז, והביא את דברי המהרשד"ם **כצירוף** להתיר במקום **שיש סיבות נוספות להקל**: "נודע דעת המהרשד"ם דכל כהני זמנינו הוי להו כהנים מספק ומותרים בשבזמן דרבנן, כיון דאין להם כתב יחוס לכהונה, רק מכח חזקה, וכמו שכתב הריב"ש. אם כן הוי **ספק ספיקא**". ואף שפוסקים רבים חלקו על המהרשד"ם "על כל פנים **חזי לאצטרופי** לכל הני טעמי שכתבתי למעלה להקל, ובפרט אם יש לחוש לקלוקל באיסורים חמורים על ידי זה וכמבואר בדרכי משה (אבן העזר סי' יג ס"ק יג)". כלומר, כאשר מתעורר **ספק אחד** שיש בו פתח להיתר, יש להוסיף לו **ספק נוסף** - דעת המהרשד"ם שיש ספק על חזקת כהני זמנינו, ולהתיר אשת כהן שנשבתה לבעלה.

[כפי שהזכרנו לעיל, תשובות רבות נכתבו בשנים שלאחר שואת יהדות אירופה, בדיני היתר נשים שהיו במחנות ההשמדה לבעליהן. בחלק מהתשובות דנו הפוסקים בהיתר הנשים לבעליהן הכהנים, ומפאת אריכות הדברים, ומה גם שיש בכל אחד מהמקרים סיבות ונסיבות להיתר מצד גופו של מקרה, לא עסקנו בנושא זה, ורק נציין למראי מקומות נוספים המובאים בספר אותיות של אש (עמ' 232-234), אשר דנו בעניינים חמורים אלו, ותן לחכם ויחכם עוד].

סוף דבר

שבויה שהיתה בסכנת מוות בשבי - לדעת השו"ע חוששים **שנאנסה** ידי שוביה הנכרים, ולכן נאסרה לכהונה. ולדעת הרמ"א חוששים **שנבעלה ברצון** ונאסרה אף לבעלה ישראל.

עם זאת, כאשר מדובר בנשים **נשואות**, לדעת הגר"א הרצוג והגר"ע יוסף, על פי הדרכי משה, בשעת הדחק וכאשר יש חשש לעתידן של נשים שנפלו בשבי שאם לא נתירם לחזור לבעליהן ינשאו לנכרים, יכולים גדולי הדור על פי שיקול דעתם להפקיע את קידושיהן של אותן נשים, ועל ידי כך להתיר להן לחזור לבעליהן [מכיוון שמתברר למפרע שהיו פנויות בשעה שנבעלו לעכו"ם]. ואפילו אם הבעל כהן, תוכל להמשיך לחיות אתו ללא קידושין אלא כ'פילגש', כמבואר לעיל בדברי הגרא"ז מלצר והגר"ע יוסף.

לפי דברי המהרשד"ם נראה כי בנדון דידן, נפתח לנו פתח נוסף להיתרא, וכאשר מתעורר **ספק אחד** להקל, יש להוסיף לו **ספק נוסף** על חזקת כהני זמנינו, ולהתיר אשת כהן שנשבתה לבעלה מדין **ספק ספיקא**.

אמנם היתר זה של 'פילגש' נאמר רק באשה **נשואה** שנשבתה ובשעת הדחק, בכדי שתוכל לחזור לבעלה, אך אשה **פנויה** שנשבתה, ודאי שנאסרה לכתחילה לכהונה, ואין מקום להיתר זה.